

VITÉZ JÁNOS VEZETÉKNEVÉRŐL

A vele egykorú XV. századi forrásokban Janus Pannonius nagybátyjának, az esztergomi érseknek általunk ismert Vitéz vezetéknevét hiába keressük. Kortársai az irodalmárt és mecénást többnyire csak titulusaival (Ioannes episcopus Vardiensis, Ioannes archiepiscopus Strigoniensis stb.) vagy azok variánsaival jelölték, s maga a megnevezett is többnyire titulusaival különböztette meg magát más Jánosoktól, vagy Ioannes de Zrednának nevezhette magát, amely nevét leveleskönyve örökítette ránk. Bizonyosnak látszik, hogy az író Vitéz vezetékneve későbbi lelemény.

Az első magyar literatúratörténetben, Czvittinger Dávid *Specimen*-ében (1711) a XV. századi szerző még a Z betűnél, Johannes de Zredna néven található, „*epistolae historicae*”-ja, leveleskönyve kapcsán, melyet a biográfus Petrus Lambeciusnak a császári bibliotékát bemutató katalógusa (Bécs, 1647, 59. l.) alapján ismertet.¹ Czvittinger művében a Janus Pannonius címszóban külön személyként szerepel Vitéz János esztergomi érsek (Ioannes Vitesius, Metropolita Strigoniensis);² a szerző nem tudja, hogy a levélíró és az érsek egy és ugyanazon személy. Hasonlóképp két külön személynek tekinti az esztergomi érseket és Zrednai Jánost Bél Mátyás is, aki először írt Vitéz leveleinek első kiadásához, s bemutatta benne a leveleskönyv szerzőjét, aki akkor még ismeretlen volt a tudományban („Iohannes de Zredna, nondum cognitus orbi erudito”).³ A két személy azonosítása Horányi Elek érdeme. A biográfus feltette magának a kérdést, hogy vajon Ioannes de Zredna miért nem segített a levélírásban a váradi püspöknek, és mélyebben elgondolkozva ennek okán, fogalmazta meg feltételezését, hogy Vitéz János esztergomi érsek és Zrednai János, a királyi kancellária főjegyzője egy és ugyanaz a személy. Horányi ennek alapján Zrednai Vitéz Jánosnak (Ioannes Vitézius de

¹ Davidis CZVITTINGERI *Specimen Hungariae literatae virorum eruditione clarorum...*, Francofurti et Lipsii typis... Jod. Guil. Kohlesii, 1711, 408.

² *l. m.*, 208.

³ *Scriptores rerum Hungaricarum veteres a genuini...* cum amplissima praefatione Matthiae BELII, tom. 2, cura et studio Ioannis Georgii SCHWANDTNERI, Vindobonae, I. P. Kraus, 1746, IV.

Zredna) nevezte, és adatokban gazdag életrajzot tett közzé róla.⁴ A későbbi latin⁵ és magyar szakirodalomban írónk már többnyire ma ismert névformájával, Vitéz Jánosként szerepel. A későn felbukkant Iannes de Zredna névvel szemben győzött a Vitéz János név, amely a történeti irodalom névhasználatában csaknem két évszázados előnnyel rendelkezett.

Lehetséges, hogy a Vitéz vezetéknevet Bonfini – vagy esetleg a Bonfini-kiadó Brenner Márton – adományozta az esztergomi érseknek, mivel hozzá társítva az olasz humanista nagy történeti művében olvasható először. A névadás alapja Galeotto Marzio Mátyás királyról szóló művecskéjének az a passzusa lehetett, melyben a szerző elmondja, hogy Vitéz János szerémi püspök verrokona János esztergomi érseknek és „a másik Jánosnak, a pécsi püspöknek”.⁶ Marzio a verrokonok egyikét sem nevezi Vitéznek, névadata alapján mégis voltak, akik feltételezték, hogy az érseket és Janust is Vitéznek hívták. A XVIII. században többen vélekedtek úgy, hogy a költő Vitéznek nevezendő.⁷ Ez a vélekedés lehetőségként még nemrég is felmerült, annak ellenére, hogy Enea Silvio Piccolomini tudósítása szerint a költő anyja volt testvére az érseknek.⁸

Zrednai János Vitéz nevét, melynek létrejöttéhez Galeotto műve nyújthatott hitelesnek tetsző alapot, az újkor megváltozott szokásai és igényei hívták életre. A középkori névhasználatnak megfelelően Janusnak és nagybátyjának még nem volt öröklött vezetékneve, az utóbbi Zrednai neve valószínűleg eredethelyet jelelt. A XV. század végén, amikor mind többen, kiváltképpen az irodalmárok, állandó megkülönböztető, esetleg már öröklött nevet viseltek, a történet- és az irodalomtörténet-írás számára is szükségessé vált, hogy Janus Pannonius mellett nagybátyja, János esztergomi érsek is vezetéknevvel legyen egyénítve. Erre adott lehetőséget a rokonságában használt Vitéz név, melynek személyéhez társítása az utókornak köszönhető.

⁴ Vö. Alexius HORÁNYI, *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum*, pars 3, Posonii impensis Antonii Loewii, 1777, 594–634.

⁵ Pl. *Vita Iani Pannonii a variis consignata*, in IANI PANNONII *Opusculorum pars altera* [ed. TELEKI József, KOVÁSZNAI Sándor], Traiecti ad Rhenum, Barthol. Wild, 1784, 109–176.

⁶ Vö. Galeottus MARTIUS, *De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis regis Mathiae*, ed. Ladislaus JUHÁSZ, Lipsiae, Teubner, 1934, 27. 2, 26.

⁷ Vö. *Vita Iani Pannonii*, i. m., 170.

⁸ CSAPODI Csaba, *A Janus Pannonius-szöveggyűjtemény*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1981, 89–90 (Humanizmus és Reformáció, 10).